

Despre perioada de efervescentă culturală născută sub zodia benefică a unui voievod cu destin tragic cum a fost Constantin Basarab Brâncoveanu s-au scris și, desigur, se vor mai scrie încă multe studii, complexitatea dar și valoarea de excepție a fenomenului artistic respectiv impunând atente și detaliate analize. Am schițat în câteva articole apărute anterior* unele puncte de vedere privitoare la această perioadă în eventualitatea folosirii lor la un amplu și exhaustiv studiu referitor la epoca respectivă. De această dată oferim celor interesați câteva date sistematizate referitoare la arhitectura și activitatea ctitoricească a voievodului și a familiei sale, care reflectă cu suficientă limepeșime existența unui adevărat program „cultural” de o amploare rar consemnată pe pământul românesc. Cercetători avizați au considerat perioada precedentă, adică aceea din vremea domniei lui Matei Basarab, ca una dintre cele mai productive — dacă nu chiar cea mai prolifică perioadă din punct de vedere constructiv — din istoria vieții artistice a Țării Românești. Nu avem nici un temei să nu luăm în considerare aceste puncte de vedere cu toate că aprecierea valorii unei epoci nu are în vedere numai aspectul statistic. Este motivul pentru care alți cercetători apreciază că din punct de vedere al noutăților, al contribuției artistice, perioada respectivă se dovedește destul de săracă. Cum nu dorim să intrăm în polemică cu nici una dintre aceste două opinii ne-am mulțumit deocamdată să alcătuim un repertoriu care să cuprindă cele mai importante activități ctitoricești ale perioadei respective limitându-ne la perimetrul Țării Românești. Sunt, fără îndoială, lucruri cunoscute dacă sunt luate fiecare în parte. O sis-

tematizare a lor, însă, ajută la o mai bună înțelegere a amplului fenomen cultural al vremii, gândindu-ne că fiecare ctitorie a atras după sine realizări artistice adiacente în domeniul argintăriei, al sculpturii în lemn și în piatră, al picturii de icoane, al broderiei și al artei țesutului, al ilustrației de carte și al tipăriturilor ș.a.m.d., cu alte cuvinte „a provocat” un lanț de reacții creative puse toate sub exigentul control al comanditarilor al căror gust și opțiuni artistice au generat un stil cu trăsături bine individualizate. Valoarea stilului brâncovenesc, precum și ceea ce îl deosebește de perioadele artistice anterioare constă tocmai în eliminarea aproape cvasitotală a eterogenității (altfel nici nu am putea vorbi de un stil), eterogenitate ce poate fi sesizată însă, în oarecare măsură, în epocile anterioare în care domeniile de activitate artistică (mai sus menționate) nu se racordează perfect și armonios la o linie artistică comună, bine creionată. Aceasta și pentru faptul că nu a existat un climat cultural de amploarea și valoarea celui ce s-a constituit în vremea lui Constantin Brâncoveanu, climat datorat, desigur, unei conjuncturi favorabile, dar care este cel mai în măsură să genereze fenomene artistice de amploarea celui la care ne referim. Continuăm să considerăm, așa cum am afirmat-o într-un articol deja apărut în paginile acestei reviste**, că, în vremea brâncoveanului, curtea Țării Românești devenise poate cel mai de seamă centru cultural de orientare umanistă din Orientul creștin și, desigur, cei ce cunosc ambianța spirituală a epocii pot confirma acest lucru. Acestea sunt doar câteva din motivațiile care ne-au făcut să credem în oportunitatea publicării datelor ce urmează.

PRINCIPALELE MONUMENTE REPARATE, REFĂCUTE SAU CONSTRUITE DE FAMILIA BRÂNCOVEANU PRECUM ȘI CÂTEVA MONUMENTE REPREZENTATIVE PENTRU STILUL BRÂNCOVENESC, PÂNĂ LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XVIII-lea.

- 1683 —, septembrie — Se încheie construcția Bisericii „Sf. Dumitru” — Potlogi — Dâmbovița (ctitor Constantin Brâncoveanu, mare spătar) în continuare notăm (C. Br.)
— Ample refaceri și reparații la Mănăstirea Bistrița — Vâlcea (C. Br.)
— Este construită Biserica Doamnei din București. Zugravii sunt meșterii Constantinos și Ioan (Maria Cantacuzino).
- 1684 — Mănăstirii Dintrunlemn — Vâlcea i se adaugă pridvorul și i se largesc ferestrele cu ocazia reparațiilor (Șerban Cantacuzino) (în continuare Șerb. C.).
- 1688 — Construcția Bisericii „Treii Ierarhi” din Filipeștii de Pădure — Prahova (Bălașa Cantacuzino și fiul său Toma).
— Septembrie, 20 — Se încheie construcția paraclisului Curții Domnești de la Mogoșoaia (C. Br.).
— Septembrie 23. Se termină construcția Schitului Sărăcinești — Vâlcea (Tănase Sărăcinescu și Episcopul Ștefan al Râmnicului).
- 1689 — Încep lucrările de reparare și reamenajare a Curții Domnești din București. Vor continua pe întreaga durată a domniei lui Constantin Brâncoveanu.
- 1690 — Începe construcția ansamblului ansamblu de la Hurezi. Manea, vâtaful de zidari, Istrate, lemnarul, și Vucașin, pietrarul, lucrează la ridicarea Bisericii Mari. (C.Br.)
— Începe construirea bisericii „Adormirea Maicii Domnului” din Râmnicul Sărat. (C. Br. și spătarul Mihai Cantacuzino) (în continuare Mih. C.). Biserica se va termina în anul 1696.
- 1691 — Se începe construcția schitului Pătroaia — Dâmbovița (Pîrzu Cantacuzino) (în continuare Prv. C.). Construcția va fi terminată în anul 1715 de către ginerele lui Pîrzu, Radu Greceanu.
- 1692 — Pîrzu Mutu zugrăvește Biserica „Treii Ierarhi” din Filipeștii de Pădure, unde realizează celebrul tablou votiv cu cele 55 de persoane.
— Încep ample lucrări de reamenajare a Curții Domnești din Târgoviște al căror ispravnic va fi Mihai Cantacuzino (C.Br.).
- 1692 — 1693 — Se construiește Bolnița („Intrarea în Biserică”) Mănăstirii Sadova-Dolj (C. Br.).
- 1693 — Se realizează catapeteasma Bisericii Domnești („Adormirea”) din Târgoviște, reprezentativă pentru stilul brâncovenesc în arta decorativă.
— Se termină lucrările la Biserica Mare din Hurezi. Zugravii Constantinos, Ioan, Andrei, Stan, Neagoe și Ioachim încep pictarea sa care se va încheia la 30 septembrie 1694 (C.Br.).
- 1694 — 1695 — Se construiește Biserica Mănăstirii Sinaia („Adormirea Maicii Domnului”). Pictura (1695) este atribuită lui Pîrzu Mutu (Mih.C.).
- 1695 — Se încheie lucrările de reamenajare la Palatul Domnesc din Târgoviște (C. Br.).
— Este reparată Biserica Episcopală din Curtea de Argeș (C.Br.).
- 1695 — 1696 — Este construită Biserica Mănăstirii Mamul („Sf. Nicolae”) (C.Br.).
- Ante 1696 — C. Brâncoveanu construiește conacul de la Obilești.
- 1696 — Ansamblului de la Hurezi i se adaugă construcția Bolniței (Maria Brâncoveanu, soția voievodului) (în continuare M.Br.).
— La Focșani, Brâncoveanu amenajează o cișmea, aducând apa prin conducte, elemente de modernitate pentru acele timpuri.
- 1696 — 1697 — C. Brâncoveanu adaugă o nouă construcție ansamblului de la Hurezi — Paraclisul.
— Construcția Conacului Domnesc din Dealul Piteștilor (C.Br.).
- 1697 — Zugravii Preda și Marin împodobesc cu fresce Paraclisul de la Mănăstirea Hurezi (C.Br.).
— La Curtea Domnească din Târgoviște se repară Turnul Chindiei, clopotnița de la poartă, se construiește un foișor între casele domnești, se amenajează grădinile în mijlocul cărora se ridică un foișor din piatră (C.Br.).
- 1697 — 1698 — Este construită Biserica „Sf. Nicolae” din Făgăraș (C.Br.). Pictura este realizată de Preda, fiul lui Preda de la Hurezi.
— Este reparată Biserica „Sf. Dumitru” — Buzinca din Târgoviște (C.Br.).
- 1698 — Ansamblului Mănăstirii Hurezi i se adaugă schitul „Sfinții Apostoli” (C. Brâncoveanu — fiul și starețul Ioan).
— Iunie. Se încheie repararea și se termină pictarea Bisericii Domnești din Târgoviște („Adormirea Maicii Domnului”), ale cărei lucrări au fost începute în anul 1697. Pictura este opera zugravilor Constantin, Ioan, Ioachim și Stan din echipa de la Hurezi. În același an se repară și clopotnița, C. Brâncoveanu dăruind un clopot nou (C. Br.).
— Iunie—septembrie. La Ismail se construiește Biserica „Sf. Gheorghe” (C.Br.).
— Începe construcția palatului și a Curților Domnești de la Potlogi pentru Constantin, fiul lui C. Brâncoveanu (C.Br.). Lucrările se vor încheia în anul 1699.

- 1699 — Pârzu Mutu zugrăvește Biserica Mănăstirii Mamul-Vâlcea, ctitoria lui C. Brâncoveanu.
 — La Brâncoveni-Olt, C. Brâncoveanu reconstruiește „din temelii” Biserica Mare („Sf. Nicolae”), ispravnic fiind Radu Greceanu, mare comis.
 — Zugravii Preda, Nicolae și Efreim (după alții, Ianache), pictează Bolnița Mănăstirii Hurezi.
 — Se încheie lucrările de refacere și amenajare a Curții Domnești din Târgoviște (C. Br.).
 — La Craiova, C. Brâncoveanu zidește Casele Băniei.
 — Construirea Bisericii „Nașterea Maicii Domnului” din Bordești-Vrancea (Mănăilă, vel căpitan al lui C. Brâncoveanu). Biserica va fi pictată (probabil) în anul 1722 de către Pârzu Mutu.
 — La București este construită Biserica Fundeniei Doamnei, valoros monument de artă brâncovenească (Mih.C.).
- 1699 — 1700 — La Mănăstirea Hurezi se ridică turnul Clopotniță (C. Br.)
 — La Mănăstirea Comana se construiește Casa Domnească cu foisor și se repară biserica la care se adaugă pridvorul (Șerb. C.).
- 1700 — Ierodiaconul Iosif împreună cu Ion zugrăvesc Schitul „Sfinții Apostoli” de la Hurezi, ctitoria starețului Ioan.
 — În luna mai, 20, se termină construcția Bolniței Mănăstirii Brâncoveni („Sfinții Împărați”) (C. Br.).
- Către 1700 — La Corbiș Mari-Dâmbovița este ridicată Biserica „Sfânta Treime” (paharnicul Dumitrașcu Corbeanu), important monument de artă brâncovenească. Zugrăvită în anul 1761.
 — De la începutul secolului al XVIII-lea datează construcția Schitului „Sf. Ioan Zlateaust” — Titireciu, Ocnele Mari (Mih. C.) Pictura va fi realizată de către Damaschin Cernovodeanu între anii 1746 — 1747
- Ante 1701 se încheie lucrările la Mănăstirea Simbăta de Sus — Sibiu începute în anul 1637 de către Preda Vornicul și terminate de către Constantin Brâncoveanu.
- 1701 — C. Brâncoveanu construiește Biserica din Ocna Sibiului.
- 1701—1702 — Mihai Cantacuzino ridică în București Biserica Colței.
 — C. Brâncoveanu dăruiește un clopot Bisericii Gorgani din București.
- 1702 — Pentru fiul voievodului, Ștefan Brâncoveanu, la Mogoșoaia se ridică un splendid palat, capodoperă a arhitecturii civile din perioada brâncovenească.
 — (sau 1704) este zugrăvită Biserica Mare („Sf. Nicolae”) din Brâncoveni (C. Br.).
 — Se întreprind noi și importante amenajări la Palatul Domnesc din București (C. Br.).
 — Septembrie. Este terminată Biserica „Dintr-o zi” („Sf. Nicolae”) din București, ctitoria Mariei, soția voievodului.
 — Zugravii Sima, Hranite, Ștefan și Gheorghe pictează Schitul Fedeleșoiu — Vâlcea, construit în anul 1673.
- 1703 — Ansamblului de la Hurezi i se adaugă Schitul „Sf. Ștefan”, ctitoria lui Ștefan Brâncoveanu, fiul domnitorului. Pictura aparține zugravilor Ianache, Istrate și Hranite din grupul de la Hurezi.
 — Este realizată pictura Bisericii Mănăstirii Polovragi — Gorj de către grupul de zugravi de la Hurezi: Constantin, Andrei, Gheorghe, Istrate și Hranite (Ioan, arhimandritul Hurezilor).
 — Iunie, 10. Se termină construcția Bisericii „Sf. Ioan Grecesc” („Cel Mare”) din București, ridicată pe locul actual clăditi a C.E.C. — ului de pe Calea Victoriei (C. Br.).
 — Se încep lucrările de construcție la Spitalul Colței din București ctitorie a spătarului Mihai Cantacuzino. Lucrările se vor încheia în anul 1707.
- 1703—1704 — Maria Brâncoveanu dăruiește un clopot ctitoriei sale, Biserica „Dintr-o zi” din București.
- 1704 — Este pictată Bolnița Mănăstirii Brâncoveni — Olt (C. Br.).
 — Încep acțiuni de reparare și refaceri la Mănăstirea Cozia (la Biserica Mare, la chilii, la pictură) încheiate în anul 1711 (familiile Brâncoveanu și Cantacuzino).
 — Refacerea „de la ferestre în sus” a Bisericii „Sf. Paraschiva” din Râmnicul Sărat, ctitorie a lui Ștefan cel Mare (C. Br.).
- 1704—1705 — C. Brâncoveanu termină construirea Bisericii „Sf. Gheorghe Nou” din București, începută de către Antonie Vodă.
 — Se zugrăvește Biserica din Gura Motrului („Cuvioasa Paraschiva”) — Mehedinți, reconstruită anterior, în anul 1653, de către Preda Brâncoveanu (C. Br.).
 — Zugravii Preda, Ianache, Sima și Mihai repictează naosul și altarul Bisericii Mănăstirii Cozia.
- 1705 — Se termină construirea Bisericii Stolnicul („Adormirea”) din Târgoviște (Constantin și Safta Stolnicul).
- 1705—1706 — Din inițiativa lui C. Brâncoveanu, se execută o serie de reparații la Mănăstirea Arnota.
 — Se construiește Trapeza Mănăstirii Hurezi, zugrăvită de arhimandritul Ioan.
- Ante 1706 — C. Brâncoveanu construiește un mic conac la Scăieni — Prahova.
- 1706, august, 1. Se termină reconstrucția Mănăstirii Surpatele — Vâlcea (C. Br.). Pictura va fi executată de către zugravii Andrei, Hranite, Gheorghe și Ioan (din „Școala de la Hurezi”). Tot aici C. Brâncoveanu construiește o cismă.
 — Septembrie, 20 — Se încheie lucrările pe amplul „șantier” de la Doicești; se încheie construirea Bisericii „Nașterea Maicii Domnului” (ispravnic, Andrei Strâmbeanu) și a Curții Domnești (pentru fiul voievodului, Matei) (C. Br.).
- 1706—1707 — Mănăstirii Cozia i se adaugă pridvorul (C. Br. și Șerb.C.).
 — La Valca Scheilor (lingă Mizil) C. Brâncoveanu construiește un conac.
- 1707 — Sunt amenajate grădinile din incinta Curții Domnești din București ce coborau în trepte pînă la apa Dâmboviței; aici se afla un chioșc din piatră, zugrăvit pe dinăuntru și pe dinafară. Grădina era îngrijită de 20 de grădinari ai curții, fiind foarte admirată de străini.
 — Octombrie, 24 — Se acoperă cu plumb, se repară și se zugrăvește Biserica Mitropoliei din Târgoviște (zugravii Constantin, Lambru și Preda), lucrări patronate de Mitropolitul Theodosie.

- 1708 — Se fac ultimele amenajări la Curtea Domnească din Doicești.
 — Zugravii Andrei, Constantin și Gheorghe pictează pridvorul nou adăugat la Mănăstirea Cozia.
 — C. Brâncoveanu figurează printre ctitorii Bisericii „Adormirea” din Înalțina — Dolj, alături de membrii familiei Obedeanu (Pătru, Despa, Mina, Gheorghe, cel căpitan și Vilaia).
 — Septembrie, 30. Noi lucrări la Biserica Mitropoliei din Târgoviște (o nouă zugrăvire, repararea pardoselilor, a tindei și a chiliilor). Zugravii sînt Nicolae și Radu. (Mitropolit Theodosie).
- 1709 — La București, în luna iulie, se încheie lucrările de refacere a Mănăstirii „Sf. Sava”, precum și construirea caselor pentru școală (C. Br.).
- Cca 1709 — Se execută reparații și amenajări la Palatul Episcopal din Buzău (C. Br.).
- 1710 — Se amenajează și se pictează Paraclisul de N.E. („Duminica Tuturor Sfinților”) de la Cozia (Arhimandrit Ioan de la Hurezi).
 — Se execută reparații importante la Cetatea Albă (C. Br.).
- Ante 1711 — Toma Cantacuzino construiește Mănăstirea Poiana („Adormirea”) din Cămpina, a cărei primă pictură a fost realizată de către Părvu Mutu.
- 1710—1711 — Se execută lucrări de amplificare a ansamblului și se reface Biserica Mănăstirii Govora (C. Br.).
- 1711 — C. Brâncoveanu construiește un pod peste Dâmbovița la Posada (?), „Podul Dâmboviței”.
 — Zugravii Iosif, Hranite, Teodosie și Ioan pictează Biserica Mănăstirii Govora (C. Br.).
- 1711—1712 — Egumenul Ștefan de la Bistrița reface Schitul Păpușa—Vâlcea. Biserica Schitului este pictată de către Hranite și Teodosie.
- 1712 — Ample reparații la Curțile Domnești din Târgoviște unde un incendiu distrusese parțial unele construcții. Sunt reparate casele domnești, casele pentru corpul seimenilor, zidurile de incintă și — probabil — Biserica mică („Sf. Vineri”) atinsă și ea de incendiu (C. Br.).
 — Se execută o serie de reparații și amenajări la „Casele coconilor”, de la Curtea Domnească din București (C. Br.).
 — C. Brâncoveanu dăruiește un clopot Bisericii Domnești („Curtea Veche”) din București.
- 1713 — Mănăstirea Dealu, „aflându-se stricăță”, C. Brâncoveanu dispune realizarea unei noi învelitori și acoperirea bisericii cu tablă de aramă; se realizează o nouă tămplă, iar zugravii Constantin, Preda, Nicolae și Radu realizează pictura interiorului.
 — În același an, Maria Brâncoveanu efectuează ample reparații la Mănăstirea Viforăta (zugrăveli, pardoseli noi, reparații la chilii și la zidul de incintă).
- 1714 — Se construiesc Casele Domnești de la Sâmbăta de Jos—Sibiu (distruse apoi, câteva decenii mai târziu).
- 1715 — Ștefan Cantacuzino, urmașul în scaun al lui C. Brâncoveanu, execută lucrări de restaurare la Mănăstirea Dintrunlemn (se adaugă pridvorul pe coloane, se fac reparații la stăreție, la chilii și la clopotniță). La sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui următor, deci cu puțin timp înainte, biserica fusese zugrăvită de către Preda și Ianache.
- 1718 — Zugravii Teodosie, Preda și Gheorghe din „Școala de la Hurezi” pictează Schitul Sărăcinești.
 — Se ridică Biserica „Sf. Nicolae” — Olănești a cărei pictură se înscrie în stilul epocii brâncovenești (Drăghici Olănesci și Ecaterina Otetelesanu).
- 1720—1722 — Iordache Crețulescu construiește Biserica „Sf. Nicolae” — Crețulescu din București.
- 1724—1728 — Arhimandritul Ioanichie construiește în București Biserica Stavropoleos. Pictura aparține zugravilor Andrei, Preda și Ștefan ierodiacon, din centrul de la Hurezi.
- 1731—1732 — Este construită Bolnița Mănăstirii Polovragi, zugrăvită în anul 1738 de către Ion și Gheorghe.
- 1732 — Se construiește Biserica „Sf. Ilie” din Bălcești—Gorj (Ilie Știrbei) pictată de către zugravii Statie și Chiriac în stil postbrâncovenesec.
- 1733 — Zugravul Grigorie pictează biserica din Vădeni—Gorj („Adormirea”, construită în anul 1694 de către banul Cornea Brăiloiu) în buna tradiție a artei brâncovenești.

NOTĂ

* *Argintăria brâncovenească*, „Revista muzeelor și monumentelor — Monumente istorice și de artă”, nr. 2, 1988; *Arta brâncovenească sau considerații despre noul stil românesc din secolele XVII și XVIII*, „Revista muzeelor și monumentelor — Muzeu”, nr. 6, 1989; *Elemente de sinteză, originalitate și autohtonie în geneza stilului brâncovenesec*, comunicare. Sesiunea științifică a Muzeului de Artă București, septembrie 1989 ș. a.

* * *Arta brâncovenească*... (vezi mai sus).